

REFLEXIA ČINNOSTI UČITEĽA A ŠTUDENTA V PRIEBEHU ETÁP VYUČOVACEJ HODINY

Orosová Renáta, Petříková Katarína, Starosta Volodymyr

Slovenská republika, Košice, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach

Personalistické, konštruktivistické a sociálne kontextové trendy akcentujú postupný rozvoj, vyzrievanie osobnosti budúceho učiteľa, ktorý sa prostredníctvom stálej reflexie učiteľskej činnosti mení z roly študenta na učiteľa, experta na učenie sa a na rozvíjanie iných osôb. V procese rozvoja osobnosti budúceho učiteľa je zdôrazňovaná reflexia ako spôsob získavania informácií o svojej činnosti a vzájomných vzťahoch, ktoré vznikli v procese vyučovania, štúdia a učenia sa. Jej zámerom je vytvoriť príležitosť uvažovať nad vlastnými rozhodnutiami a ich úlohou v praxi (J.Bengtsson, 1995) [1].

Cieľom tejto štúdie je predstaviť možnosti rozvoja reflexívnych kompetencií počas náčuvovej pedagogicko-psychologickej praxe študentov - budúcich učiteľov v podmienkach Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach (Slovenská republika).

V procese hospitačnej náčuvovej pedagogicko-psychologickej praxe je cieľom v rámci vzdelávania učiteľov, aby budúci učiteľ vhodne volil diagnostické metódy na riešenie odborného-metodického problému. Je dôležité zvažovať hlavné témy pozorovaných pedagogických javov, štádia ich implementácie a úlohy pre študentov smerujúce k zamysleniu sa nad výsledkami diagnózy. Pre pozorovanie pedagogických javov študenti využívajú pozorovacie hárky, do ktorých si zaznamenávajú okrem mena a priezviska praktikanta (študenta učiteľstva), ročníka, predmetu, počtu žiakov v triede, mena vyučujúceho, dátumu pozorovania pedagogického javu v podmienkach pedagogickej praxe predovšetkým pozorované javy v jednotlivých etapách vyučovacej hodiny .

Pri realizácii pedagogickej praxe je najdôležitejšia implementácia teórie získanej počas teoretickej akademickej prípravy do pedagogickej školskej praxe, t.j. študent učiteľstva priamo v praxi spoznáva školské prostredie v podmienkach triedy,

poznáva žiakov v triede, optimálne plánuje vyučovanie, samostatne a tvorivo realizuje vyučovací proces, tvorí a rozvíja vlastnú koncepciu výučby a pod. Hlavným cieľom pedagogickej praxe je teda rozvoj kompetencií budúcich učiteľov, t.j. profesijných kompetencií zameraných na vzťah učiteľa k žiakovi, k vyučovaciemu procesu a vlastnému sebarozvoju, a to v troch základných dimenziách: personálnej, etickej a odbornej. Pri realizácii pedagogickej praxe je najdôležitejšia implementácia teórie získanej počas teoretickej akademickej prípravy do pedagogickej školskej praxe, t.j. študent učiteľstva priamo v praxi spoznáva školské prostredie v podmienkach triedy, poznáva žiakov v triede, optimálne plánuje vyučovanie, samostatne a tvorivo realizuje vyučovací proces, tvorí a rozvíja vlastnú koncepciu výučby a pod. (R. Orosová, 2017) [2].

Téma: **Priebeh a etapy vyučovacej hodiny** (I. Turek, 2010) [3].

Cieľ: Pozorovať a registrovať činnosť učiteľa a žiakov v priebehu etáp vyučovacej hodiny.

Postup práce:

- pozorujte a registrujte činnosť učiteľa a žiakov v jednotlivých etapách vyučovacej hodiny;
- zaznamenajte približné časové trvanie jednotlivých etáp vyučovacej hodiny;
- po ukončení pozorovania sformulujte závery o činnosti učiteľa a žiakov v jednotlivých etapách vyučovacej hodiny;
- porovnajte pozorovanú skutočnosť s pedagogickou teóriou.

Kritériá, otázky a úlohy na pozorovanie, reflexiu priebehu a etáp vyučovacej hodiny (pre každý etáp študenti zaznamenávajú «Činnosť učiteľa ...», «Činnosť žiaka ...»; tab.1.):

- **organizačná časť a prezentácia cieľov:** *Či učiteľ urobil základné organizačné úkony (zápis do triednej knihy a pod.)? Či žiakom oznámil cieľ vyučovacej hodiny (doslovne)?*

- **kontrola domácich úloh:** *Akým spôsobom prebehla kontrola domácej úlohy (jednotlivo alebo hromadne s celou triedou)? Či bola domáca úloha hodnotená alebo klasifikovaná?*
- **aktualizácia prv osvojeného učiva (diagnostická etapa):** *Ako boli zamerané otázky učiteľa pri skúšaní a opakovaní? Či bolo hodnotenie objektívne, spravodlivé a učiteľom zdôvodnené? akou formou hodnotil výsledok učebnej činnosti žiakov?*
- **motivácia (motivačná etapa):** *Či učiteľ prejavil pozitívny záujem o žiakov? či učiteľ nadviazal novým učivom na skúsenosti žiakov? Či učiteľ navodil nejakú zábavnú, zaujímavú, neobvyklú činnosť? Či učiteľ priniesol nejaký zaujímavý materiálny objekt? Či učiteľ odmeňoval, hodnotil činnosť žiakov?*
- **osvojovanie nového učiva (expozičná etapa):** *Ako učiteľ sprístupňoval nové učivo žiakom? či a ako učiteľ odlišil základné, rozširujúce a prehľbujúce, resp. doplňujúce učivo? Aké boli učiteľove typické otázky (faktografické, problémové a i.)? Aké učebné pomôcky a didaktickú techniku učiteľ používal?*
- **upevňovanie a prehľbovanie učiva (fixačná etapa):** *Či a ako učiteľ opakoval nové učivo so žiakmi? Aké fixačné metódy používal? Či nové učivo systematizovalo osvojené vedomosti? Aké boli učiteľove typické otázky?*
- **zadanie domácej úlohy:** *Akým spôsobom bola zadaná domáca úloha (s vysvetlením zadania alebo bez)?*
- **zhodnotenie vyučovacej hodiny a záver:** *Či učiteľ zhodnotil a zhrnul priebeh vyučovacej hodiny a prácu žiakov.*

Tab.1. Elementárny hospitačný záznam priebehu a etáp vyučovania

Priebeh vyučovacej hodiny	Činnosť učiteľa	Činnosť žiaka	Poznámky
Organizačná časť a prezentácia cieľov vyučovacej hodiny			
Kontrola domácich úloh			
Aktualizácia prv osvojeného učiva			

Motivácia			
Osvojovanie nového učiva			
Upevňovanie a prehĺbovanie učiva			
Zadanie domácej úlohy			
Zhodnotenie vyučovacej hodiny a záver			

Záverečné otázky a úlohy na reflexiu: *Ktoré etapy vyučovania ste zaregistrovali? Ako dlho trvali jednotlivé etapy vyučovania? Splnili jednotlivé etapy vyučovania svoje didaktické funkcie? Ktorá etapa vyučovania tvorila jadro vyučovacej hodiny? V čom spočíva význam teoretického poznania etáp vyučovania? Čo Vám priniesla hospitácia? Čo sa Vám páčilo na VH z pohľadu etáp vyučovania? V kontexte pozorovanej VH doplňte nasledujúcu vetu: Keď budem učiteľom .....*

Hospitačná náčuvová pedagogicko-psychologická prax je prvou praxou, pri ktorej študenti pozorujú cvičného učiteľa priamo vo vyučovacom procese. Študenti konfrontujú úroveň svojich teoretických vedomostí a schopností s ich aplikáciou v praxi. V rámci rozboru hospitovaných hodín s cvičným učiteľom analyzujú pozorované situácie a zdôvodňujú konanie učiteľa v nich. Pre potreby reflexie pedagogickej činnosti (sebareflexie) uvádzame nasledujúce sebareflexívne otázky:

1. *Zaregistroval/a som správne jednotlivé etapy vyučovacej hodiny? Ak áno, čo mi pomohlo? Ak nie, čo bolo príčinou?*
2. *Zdôvodnil/a som štruktúru danej vyučovacej hodiny vzhľadom na tému učiva? Ak áno, čo mi pomohlo? Ak nie, čo bolo príčinou?*
3. *Zdôvodnil/a som učiteľove tolerovanie/netolerovanie správania, aktivít žiaka? Ak áno, čo mi pomohlo? Ak nie, čo bolo príčinou?*
4. *Identifikoval/a som všetky pozorované premenné? Ak áno, čo mi pomohlo? Ak nie, čo bolo príčinou?*
5. *Zaregistroval/a som zmeny vo svojej citlivosti pri identifikácii správania a prežívania žiakov? Ak áno, aké? Ak nie, čo bolo príčinou?*

6. *Navrhol/a som iný spôsob zvyšovania citlivosti a otvorenosti voči prežívaniu a správaniu sa žiaka vo vyučovacom procese? Ak áno, aký? Ak nie, čo bolo príčinou?*

7. *V čom mi bol tento typ praxe nápomocný v mojom profesijnom raste?*

V rámci projektu «Inovácie metód rozvoja sebareflexívnych kompetencií študentov učiteľstva v praktickej profesijnej príprave», ktorý bol riešený Katedrou pedagogiky FF UPJŠ, bol realizovaný pedagogický výskum zameraný na zistenie úrovne učiteľských reflexívnych kompetencií študentov učiteľstva. Predemtný výskum potvrdil účinnosť implementácie pozorovacích hárkov v rámci hospitačnej náčuvovej pedagogicko-psychologickej praxe pri rozvoji reflexívnych kompetencií študentov učiteľstva.

Záver. Pri rozvoji učiteľských kompetencií budúcich učiteľov je dôležitá následnosť jednotlivých typov pedagogických praxí študentov. Ako prvá je hospitačná a náčuvová pedagogicko-psychologická prax, ktorá vytvára podmienky pre rozvoj reflexívnych kompetencií. Využívanie pozorovacích hárkov pri diagnostike pedagogických javov sa javí ako vysoko účinné, čo potvrdzujú výsledky realizovaného výskumu.

Literatúra:

1. Bengtsson, J. (1995). «What Is Reflection? On Reflection in the Teaching Profession and Teacher Education», *Teachers and Teaching* 1. 1:1, pp. 23-32.
2. Orosová, R. (2017). *Pedagogická prax v cvičných školách UPJŠ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 108 s.
3. Turek, I. (2010). *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition. 598 s.